

Anatoly Liberman, *An Analytic Dictionary of English Etymology. An Introduction. With the Assistance of J. Lawrence Mitchell.* University of Minnesota Press. Minneapolis / London. 2008. Includes bibliographical references and index.

Door Anne Dykstra

Dit is geen gewoon etymologisch woordenboek. In 231 pagina's van groot formaat wordt de etymologie van slechts vijfenvijftig Engelse woorden behandeld. Dat is gemiddeld dus iets meer dan vier pagina's per woord. Het is volgens de ondertitel bovendien slechts een 'Introduction.' Dat vraagt om een uitleg, dat doet het woord 'analytic' in de titel trouwens ook al. Liberman geeft die uitleg gelukkig, en hij doet dat in een 32 pagina's lange inleiding met de titel 'The Purpose and Content of a New Dictionary of English Etymology.'

Hij stelt vast dat er, ondanks twijfel aan het nut van etymologische informatie in woordenboeken, een vrij grote markt is voor etymologische woordenboeken. Hij vraagt zich af of wie die mensen zijn die zulke woordenboeken lezen en hij zegt en passant rake dingen over etymologische woordenboeken. Hoewel de auteurs in hun voorwoord vaak melden dat hun boek geschikt is voor de taalkundige leek, blijkt volgens Liberman uit het eigenlijke woordenboekgedeelte juist het tegenovergestelde. Er wordt namelijk zoveel kennis voorondersteld, dat slechts de 'initiated' er volledig profijt van kunnen trekken. Leken hebben volgens Liberman liever simpele conclusies dan een 'string of mutually exclusive hypotheses' vol jargon. Specialisten, daarentegen, kunnen niet zonder 'informed surveys of the material that has accumulated over the years.' Dat nu, is het zwakke punt van Engelse etymologische woordenboeken, zegt Liberman, die niet kunnen tippen aan hun tegenhangers uit bijvoorbeeld Duitsland, Frankrijk, Spanje, Rusland en Nederland. Liberman bepleit een nieuw etymologisch woordenboek van het Engels en zijn pleidooi is tegelijk een mooie beschrijving van zijn eigen woordenboek. Zo'n woordenboek

should summarize and assess what has been said about the origin of English words and cite the literature pertaining to the subject. Its authors need not conceal their views and pose as dispassionate chroniclers of past achievements. On the contrary, they should burn up the chaff, weigh the merits of various hypotheses, and draw conclusions, however guarded, from the material at their disposal. Their readers will then be able to pick up where the authors leave off (p. xvi)

Waar 'gewone' etymologische woordenboeken zoveel mogelijk woorden opnemen, is het uitgangspunt van Liberman altijd geweest dat er zo weinig mogelijk woorden in zijn woordenboek moesten worden opgenomen, maar tegelijkertijd, dat aan elk zorgvuldig gekozen woord maximale aandacht zou moeten worden besteed.

De vijfenvijftig, vaak heel gewone, woorden die in dit inleidende deel worden behandeld zijn gekozen op grond van het feit dat ze in de etymologische woordenboeken voorkomen met de toevoeging 'etymology unknown.' Zulke woorden worden volgens Liberman door onderzoekers genegeerd of afgedaan als substraat. Vaak is het label 'etymology unknown' in etymologische woordenboeken onterecht, want de etymologie is in veel gevallen niet echt onbekend. Vaak betekent het niet meer dan dat er verschillende opvattingen over in omloop zijn. De gebruiker van die woordenboeken hoort daar dus niets over.

Liberman wil in zijn woordenboek, dat ook als een verzameling essays kan worden gezien die in tijdschriften niet zouden misstaan, de lezer juist wel informeren over de ideeën en theorieën achter de korte verklaringen in etymologische woordenboeken, zonder dat het resultaat een geannoteerde bibliografie wordt. Ik denk dat hij daarin uitstekend is geslaagd. De term ‘analytic’ in de titel is zonder meer terecht. De gebruiker die geen tijd of zin heeft om de lange essays te lezen, of die wil nagaan of hij alles begrepen heeft, kan per woord bij de korte samenvattingen te rade gaan, die voorafgaand aan de essays worden gegeven.

Zoals gezegd gaat het hier om een inleidend deel. Het doel van dit deel is vooral om de gekozen aanpak en benadering uit te testen. De uitkomsten worden niet als definitief gepresenteerd. Liberman sluit niet uit dat in het grotere geheel waarvan de essays in dit boek deel uitmaken, bepaalde informatie achterhaald blijkt te zijn. Nieuwe gegevens zullen onvermijdelijk leiden tot revisie. Een extra voordeel van het publiceren van een inleidend deel is dat mensen er commentaar op kunnen geven.

Uiteraard betreft Liberman ook andere Germaanse talen in zijn onderzoek naar de etymologie van Engelse woorden, waaronder Nederlands en Fries. Dat maakt zijn boek ook interessant voor Nederlandse etymologen en taalkundigen. Ter illustratie geef ik hier een kort overzicht van een deel van Libermans behandeling van de etymologie van *key* (sleutel). Hij vermeldt en bespreekt in bijna zeven pagina’s een aantal thematisch gegroepede pogingen om tot een bevredigende etymologie van *key* te komen. In groep drie komen het Nederlands en het Fries aan de orde. Terwijl onderzoekers van het Engels de etymologie van *key* als hopeloos beschouwden, zegt Liberman, verscheen *key* regelmatig in Duitse en Nederlandse wetenschappelijke bronnen. Daarin wordt het vergeleken met Duits (en Nederlands) *kegel*. In de eerste drie edities van Schwenks *Wörterbuch der deutschen Sprache in Beziehung auf Abstammung und Begriffsbildung* bijvoorbeeld. In de vierde editie, van 1855, komt *key* niet meer voor. Misschien door de populariteit van Schwenks woordenboek, is *key* in Nederlandse woordenboeken terechtgekomen, ondanks het feit dat Kluge Schwenks etymologie afwees. Vercouillie vergelijkt in zijn *Beknopt etymologisch woordenboek* (1890 en later) het aan *kegel* gerelateerde *keg* met het Engelse *key*. Vercouillie kreeg daar amper bijval voor. Van Haeringen beschouwde in het supplement s.v. *keg*, *key* en *kegel* als onmogelijke partners en Liberman verbaast zich er daarom over dat Van Veen, in het *Etymologisch woordenboek* van Van Dale (1989) s.v. *keg* Vercouillie’s etymologie overneemt. In de tweede editie *Van Dale Etymologisch woordenboek* (1997) staat s.v. *keg*, ‘oudfries *kei* (sleutel), oudengels *coeg* (sleutel).’ Het *Woordenboek der Friese taal*, niet in Libermans *bibliography*, verwijst s.v. *kaai* (sleutel) voor de etymologie daarvan, naast het Engelse *key*, naar het Nederlandse *keg(ge)*. In het *Etymologisch woordenboek van het Nederlands* (Philippa et al. 2007), dat ook al ontbreekt in de *bibliography*, vinden we noch bij *keg*, noch bij *kegel* een verwijzing naar het Engelse *key*. Volgens Liberman ligt aan *key* waarschijnlijk **kaig-jo-* ten grondslag. Oorspronkelijk betekende dat mogelijk ‘pin with a twisted end.’ Op grond van vorm- en betekenissenmerken lijkt het Liberman aannemelijk dat **kaigjo* vanuit Scandinavië Noord-Engeland en Friesland heeft bereikt.

Voor Frisisten is het verder buitengewoon interessant dat Liberman aangeeft dat elke etymologie van de Oudengelse varianten van het modern Engelse *yet* zonder waarde is, wanneer die niet tevens de Friese tegenhangers daarvan verklaart (p. 224).

Na de essays en de uitgebreide literatuurlijst volgen nog een zaakregister, een register van op taal geordende woorden (o.a. ca. 260 Nederlandse en 65 Friese) en een register van

Trefwoord, tijdschrift voor lexicografie. Jaargang 2009. <http://www.fryske-akademy.nl/trefwoord>

persoons- en plaatsnamen, waardoor het boek op verschillende niveau's toegankelijk is. Ik beveel Libermans, op uitgebreid onderzoek gestoelde aanpak, van harte aan bij iedereen die geïnteresseerd is in de etymologie van het Nederlands en het Fries of in de etymologie in het algemeen. De lezer van *The Analytic Dictionary of English Etymology* krijgt niet slechts etymologieën aangeboden, hem wordt ook een inzicht in de ontwikkeling en de methodologie van de etymologie gegeven.